

TIJDSCHRIFT
VAN HET
NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP
VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

5° Jaargang

AMSTERDAM
G. THEOD. BOM EN ZOON
1897

De oorsprong der zilveren Manen.

Zeer bekend zijn de halve manen van zilver 1) die onder de benaming van „halve manen van Boisot” in bijna iedere penningverzameling van eenig belang, te vinden zijn. Minder bekend daarentegen, dunkt mij de eigenlijke oorsprong van deze merkwaardige gedenkteekenen; immers vrij algemeen houdt men het er voor, zooals VAN LOON ons heeft medegedeeld en vele schrijvers na hem, dat deze halve manen voor het eerst aan de hoeden gehecht waren van de matrozen, die onder bevel van den admiraal Boisot, in het begin van September 1574, tot ontzet der stad Leiden in Holland waren aangekomen. Alhoewel deze mededeeling juist is, moet men den eigenlijken oorsprong van deze penningen eenige jaren vroeger zoeken.

In een Sectie-vergadering den 26sten Juni 1854 van het Prov. Utrechtsch Gen. voor Kunsten en Wetenschappen, heeft de bekende penningkundige, JHR. C. A. RETHAAN MACARÉ, de ge-

1) Afgebeeld in VAN LOON I. blz. 192. (Holl. ed.)

schiedenis der halve manen medegedeeld. Ik vermoed dat het toen verhandelde nu niet meer zoo algemeen bekend is, zoodat ik meen geen onnut werk te doen, door nog eens met enkele woorden te verhalen waartoe, volgens MACARÉ, de eerste halve manen hebben gediend.

Deze curieuse penningen nu, zijn het eerst gedragen te Antwerpen, in 1566, en wel als onderscheidingsteeken der Hervormden, toen zij in de vrije lucht buiten de stad de godsdienstoefeningen, door HERMAN MODET en andere leeraars geleid, gingen bijwonen. Sommigen van hen droegen toen op hunne hoeden en mouwen zilveren halve manen, op welke de woorden „Liever Turksch dan Paepsch” te lezen stonden. Na het eindigen van zulk een predikatie, werd de leeraar met grooten toeloop zoo te voet als te paard weder in de stad terug gebracht onder het zingen van een zoogenaamd geuzenlied, waarvan het refrein was:

„Halve manen op de mouw
Liever Turksch dan Papauw”

Deze aantekeningen vindt men in het *Antwerpsch Chronijkje* blz. 75 en in RICH. STEGANUS „*Opkomste der Nederlandsche beroerten*”, blz. 39.

JHR. RETHAAN MACARÉ acht het voldoende bewezen, dat hier het begin van genoemde halve manen moet gezocht worden, en dat, even

als de geuzenpenningen en de napjes de leuzen waren voor eene staatkundige partij der omwenteling, de halve maan als leus van de godsdienstige partij moet worden beschouwd.

Het is opmerkelijk, zeide de spreker verder, dat de spreuken in tweeërlei talen er op voorkomen, doch dit heldert zich wederom op, wanneer men bedenkt, dat toen ter tijde een aantal Franschen en Walen zich in Antwerpen bevonden, zoodat ook de predikatiën beurtelings in het Vlaamsch en in het Fransch werden gehouden.

De spreuken dragen intusschen blijk van de spanning en opgewondenheid der toenmalige tijdsomstandigheden, waartoe de onrustige en eerzuchtige predikant H. MODET veel zal hebben bijgedragen.

De spreuken op de halve manen, zijn zoo in den geest van den woelzieken man, dat, zoo vervolgt de heer MACARÉ, „men het bijna buiten twijfel kan stellen, dat MODET tot het meer algemeen aannemen dezer leus zal hebben medegewerkt, zoo dit niet geheel aan hem moet worden toegeschreven. Dit gevoel wordt versterkt, wanneer men in aanmerking neemt, dat na het overgaan van Zierikzee tot de zijde van den Prins van Oranje, in 1572, MODET tot leeraar der watergeuzen is beroepen, en men het dragen van de halve maan, dat elders

buiten gebruik was geraakt, bij het scheepsvolk van Boisot in 1574 weer terugvindt."

De meeste halve manen dragen geen jaartal doch het *penningkundig Repertorium* van J. DIRKS 1) geeft eenige variëteiten, aan die dit wel hebben. Zij zijn van 1573, 1574 en 1580. Exemplaren met vroegere jaartallen zijn mij niet bekend, misschien komen deze nog wel in enkele Belgische verzamelingen voor.

Hoe dit ook zij, wij mogen er erkentelijk voor zijn, dat het onderzoek van den heer MACARÉ heeft uitgemaakt dat de halve manen zijn gebruikt als eerste Kerkelijke leus der Hervormden.

1) Deel I. Nos. 521 — 525.

M.

M DE MAN.
